

Др Милан Петровић,

редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу (у пензији)

Рад примљен: 25.09.2017.

Рад прихваћен: 02.11.2017.

Милош. Н. Прица, Експропријација као правни институт, докторска дисертација, Ниш, 2016, 361 страна, Универзитет у Нишу, Правни факултет

На Правном факултету у Нишу збио се 3. марта 2017. један не сасвим свакодневан догађај: одбрана докторске дисертације г. Милоша Прице. Некада, до можда пре тридесет година, одбранама докторских дисертација присуствовало је пуно гледалиште. Данас више није тако; присутни су углавном рођаци докторанда и његове званице. Јер, одбрана докторске дисертације у највећем броју случајева није више научни и друштвени догађај; она је постала рутинска ствар; практично, академска звања може да стекне свако ко има довољно стрпљења и времена за то, такорећи, правнички формулисано: одржајем. Последица тога је инфлација универзитетских диплома и доктората наука, посебно захваљујући приватним универзитетима и факултетима, који једва да имају научни ниво некадашњих виших школа. Првобитно су универзитети били републике својих професора и студената. Наши данашњи приватни универзитети и факултети су колоније својих власника. Та инфлација незадрживо корача напред, како се некад говорило, у „бољу будућност“, јер инфлаторни професори и доктори производе нове и нове генерације својих слика и прилика.

Овај кратак увод био је потребан да бисмо показали како је велик пропуст био не присуствовати одбрани докторске дисертације г. Прице, јер се његова одбрана и одбрањени рад савршено разликују од предмета наведене инфлаторне продукције. Некадашњи асистент, а сада већ доцент Правнога факултета у Нишу, г. Прица је морао оставити дубок утисак на гледалиште својим потпуним овладавањем материјом, својом сувереном мирноћом и гестикулацијом који одају врснога беседника. Имало се шта видети и чути!

Голем напор и широка интелектуална радозналост виде се већ из књижевности коју је докторанд користио; то је ваљда сва релевантна књижевност на српском језику и мноштво радова на страним језицима.

Притом је нарочита особеност ове докторске дисертације да њен писац није прибегавао само чисто позитивноправној егзегези текстова, којој се иначе у овој докторској дисертацији ништа не може ни додати ни одузети, већ се упуштао и у тешка и сложена правнотеоријска разматрања; ова потоња разматрања нису увек једнаке врсноће, те стога изазивају и извесна неслагања.

Прва глава је насловљена: Правни институт као појам правне науке и позитивног права. Сам израз није довољно јасан, јер је правни институт увек појам правне науке. Оно што докторанд подразумева под правном науком у ствари је овде општа теорија или философија права, а када говори о појму позитивног права, он заправо има у виду науку позитивног права, правну догматику. Његова потоња излагања заслужују сваку похвалу. Правни институт не може, међутим, бити појам опште теорије права или правне философије јер није нужан или универзалан правни појам. За разлику од немачке (старије) и наше опште теорије права (правне философије), француска теорија права не познаје правни институт, већ правне институције и појмове, „концепте“ („концепције“) и „конструкције“, при чему су концепти (концепције) и конструкције искључиво творевине правне технике; (в.: J. Bonpесase, *Introduction à l'étude du Droit*, 2-e, éd., Paris 1931, 80 и дд.; J. Dabin, *La technique de l'élaboration du Droit positif*, Bruxelles/Paris 1935, 22 и дд., 103 и дд.). Водећи савремени немачки методолог права, Карл Ларенц (K. Larenz, *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, 6. Aufl., Berlin/Heidelberg/New York/London/Paris/Tokyo/Hong Kong/Barcelona/Budapest 1991, 19 и дд.), везује појам „правног института“ за „јуриспруденцију појмова“ из 19. века. Патријарх европске методологије правне и духовних наука, Емилио Бети, такође не познаје „правни институт“ (E. Betti, *Interpretazione della legge e degli atti giuridici. Teoria generale e dogmatica*, Milano 1971; и д., *Allgemeine Auslegungslehre als Methodik der Geisteswissenschaften*, Tübingen 1967, 613 и дд.). Жени каже (F. Génу, *Science et technique en droit privé positif*, III, Paris 1921, 184): „У употреби концепција и конструкција, доктрина, ... остаје апсолутно слободна...“ Тим пре, ту слободу ужива позитивни законодавац. Узмимо правни институт експропријације као конструкцију позитивног права. Ако из ње изнесемо оно што је у њу унео законодавац, остаје само празан оквир.

Друга глава докторске дисертације носи наслов: Експропријабилитет приватне својине као правног института и експропријација као правни институт. Квазиекспропријација. Овде се такође разматрају случајеви одузимања и ограничавања приватне својине праћене накнадом сопственику непокретности ван поступка формалне експропријације, али уз аналогну примену накнаде која прати експропријацију у формалном

смислу. Докторанд поменуте случајеве именује квазиекспропријацијом, анализујући три облика квазиекспропријације: експропријацију као начело из којег произилази норма за регулање грађанскоправног односа, фактичку експропријацију и индиректну експропријацију. Осим тога, разматрани су и преображаји приватне својине и права у поретку правне државе.

Трећа глава докторске дисертације је насловљена: Појам експропријације. Докторандово је гледиште да експропријација у формалном смислу подразумева правни пут за одузимање или ограничавање права својине у јавном интересу – у појединачном случају, али се у следству тог одузимања или ограничавања успостављају различити и бројни правни режими. Докторанд настоји да докаже да постоји *differentia specifica* која одваја експропријацију у материјалном смислу од других правних института припадајућих експропријацији у формалном смислу, те од квазиекспропријације и других индивидуалних аката одузимања својине – а то је могућност деекспропријације. Уз то, овде су изложени и историјски типови експропријације.

Четврта глава докторске дисертације има наслов: О правном карактеру експропријације. Докторанд овде разматра питање правне особености експропријације на „тронеђи“ општег, приватног и јавног интереса. Према његовом мишљењу, јавни интерес је регулативна детерминанта јавног поретка и статички израз општег добра, општи интерес је динамички израз општег добра, док је приватни интерес динамички израз индивидуалистичких (приватних) добара. Затим се излаже ток правног уређивања експропријације, од управне ствари (поводом утврђивања јавног интереса и доношења решења о експропријацији), уговорне и судске ствари (у погледу утврђивања накнаде за експроприсану непокретност), те уговорне, управне и судске ствари поводом деекспропријације. Потом се претреса питање правне особености накнаде за експроприсану непокретност. На даља докторандова излагања, везана за поделу права на јавно и приватно, осврнућемо се касније.

Последња, пета глава докторске дисертације носи наслов: Експропријација и правна телеологија. Она је посвећена правним начелима и правним стандардима као изразу правне телеологије у правном поретку правне државе и у материји експропријације. Докторанд најпре излаже разлику између правних начела, правних стандарда и правних норми. Потом се анализују основна правна начела у материји експропријације, а особита пажња се, с тим у вези, поклања такозваној фактичкој експропријацији, облику који, по докторандовом мишљењу, снажно нарушава владавину

права у правном поретку Републике Србије. Но, упитајмо се, да ли се зато још увек може говорити о општем добру као циљу коме један такав правни поредак тежи.

Споменули смо да докторанд пристаје уз поделу права на јавно и приватно. Он каже (eod. loc., 276): „Уопште узев, приватно право је подручје слободе и аутономије воље, док је јавно право подручје правне и етичке нужности. Приватност је оличење приватног права, дочим је јавност израз јавног права.“ Одавде он изводи оригинално и занимљиво схватање о императивном јавном праву, грађанском јавном праву и приватном праву, при чему би експропријација представљала институт грађанског јавног права.

И писац овога приказа био је присталица учења о разлици између приватног и јавног права као критеријума разликовања између појединих грана права. Стицајем околности, последњи пут смо то учење заступали у једном заједничком чланку (М. Петровић/М. Прица, Управни уговор као проблем правне науке и позитивног права, у: Људска права између идеала и изазова садашњости, Зборник радова, Косовска Митровица 2016, 687 илд.). Међутим, после још једног читања докторске дисертације В. В. Водинелића (Јавно и приватно право, Београд, 1986, и истоимена књига са Речју унапред и литературом од 1986, Београд, 2016, коју ради лакшег сналажења читаоца цитирамо у даљем тексту), решили смо да то схватање напустимо. Г. Прица о Водинелићевом раду вели (eod. loc., 274): „Водинелић, не жалећи хартију у својој докторској расправи...“ Само, то и није неки „грех“. Главни Водинелићев недостатак је одсуство суштинске селективности у приступу грађи. Тако он у исту раван ставља учење једног Имануела Канта и гледишта извесног Ж. С. Ђорђевића. Он дакле, народски речено, „меша бабе и жабе“. Но, заслуга је Водинелићеве докторске дисертације што је једном и заувек оповргнула како формално-логичку тако и типолошку могућност поделе права на приватно и јавно. Оно пак што Водинелић није видео или није хтео да види јесте могућност и других највиших подела унутар правног поретка. Тако је један Русо све законе поделио на политичке, грађанске и кривичне (J.-J. Rousseau, *Du contract social; ou, principes du droit politique*, Oeuvres complètes, III, Dijon 1964, 393 илд.). Водећи француски социолог у 20. веку, Рус Г. Д. Гурвич, у својој париској докторској дисертацији (G. Gurvitch, *L'Idée du Droit Social*, Paris 1931, 13 илд.) истиче да поред приватног и јавног права постоји и „друштвено право“. Споменимо и највећег немачког правног писца, Савињија, који заступа једну квадријалистичку теорију, у смислу да јавном и приватном праву као засебне целине додаје црквено и међународно право (F. C. von Savigny, *System des heutigen römischen Rechts*, I, 21 илд., 27 илд., 32 илд.).

Русоа и Гурвича Водинелић уопште и не спомиње, док Савињија наводи само као једног од заступника подела права на јавно и приватно (op. cit., 82). У теорији аргументације овај поступак се назива „modo delphinum“ и састоји се у извлачењу из критикованог дела само оних одломака који то дело оповргавају сагласно жељама критичара.

Наше схватање можемо назвати једном „асиметричном теоријом“. По нама, право се дели на „политичко право“, које обухвата уставно и међународно право, јер само у садржину тих грана права улази момент тражења равнотеже власти и могућност појаве непријатеља, и „приватно право“, у које улазе оне гране права чији субјекти уживају аутономију воље и могу поседовати имовину којом слободно располажу. Остале гране права непосредно улазе у правни поредак. (У питање „друштвеног права“ овде се не можемо упуштати.) Наиме, управно или кривично право нити шта добивају, нити шта губе, ако их подведемо под неки натпојам који се назива „јавно право“.

Да закључимо. Докторска дисертација г. Милоша Прице представља крупан искорак у изучавању и систематизацији експропријације као института управног и грађанског права; владање тим двама правним гранама у смислу научног сазнања изузетно је ретко, јер се ради о обимним и разноврсним материјама и различитим методима примене. Утолико пре та дисертација заслужује да буде читана и проучавана у правничком свету. Повремена докторандова оригиналност која иде до пресмелости није препрека за то. Штавише, она може да подстицајно утиче на даља размишљања, премда, с друге стране, крије у себи и опасност самоизолације. Др Милош Прица стоји на почетку своје научничке каријере. Он поседује све претпоставке да се у њој и даље усавршава.